

# JAMIYATDA OILA TARBIYASINING O'RNI

**Abduraxmanova Madina Nuriddinxo'ja qizi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22827505>

Received: 1 September 2026 • Accepted: 17 September 2026 • Published: 18 September 2026

## Annotatsiya

Ushbu maqolada oilaning jamiyat hayotidagi o'rni, oilaviy tarbiyaning mazmuni va ahamiyati, farzand shaxsining shakllanishida ota-ona va oila muhitining ta'siri haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, oilada ma'naviy-axloqiy, aqliy, jismoniy, mehnat va estetik tarbiyani shakllantirishning muhim jihatlari, ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati hamda oila, ta'lim muassasi va mahalla hamkorligining ahamiyati yoritiladi.

## Kalit so'zlar:

oila, tarbiya, jamiyat, farzand, ota-ona, ma'naviyat, axloq, oilaviy muhit, ta'lim, mahalla, hamkorlik, shaxs kamoloti.

## Kirish

Oila inson hayotidagi eng muhim va eng qadimiy ijtimoiy institutlardan biridir. Inson dunyoga kelganidan boshlab dastlabki tarbiya va ta'limni oilada oladi. Bolaning atrof-muhitga munosabati, odamlar bilan muloqot qilishi, yaxshilik va yomonlikni farqlashi, mehnatga munosabati, odob-axloqi, Vatanga bo'lgan muhabbati, kattalarga hurmati kabi ko'plab fazilatlar, avvalo, oilada shakllanadi.

Jamiyat taraqqiyotini oiladan alohida tasavvur etib bo'lmaydi. Chunki jamiyatni tashkil etuvchi shaxslarning dastlabki ijtimoiylashuv jarayoni oilada boshlanadi. Oilada sog'lom ma'naviy muhit mavjud bo'lsa, unda tarbiyalanayotgan farzandning barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishi uchun zarur sharoitlar yaratiladi.

Shu sababli oilaviy tarbiya nafaqat ota-onaning, balki butun jamiyatning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Farzand tarbiyasiga e'tibor berish — kelajak avlod, jamiyat va davlat kelajagiga e'tibor berish demakdir.

### 1. Oila tushunchasi va uning jamiyatdagi o'rni

Oila — nikoh, qarindoshlik, o'zaro hurmat, mehr-muhabbat, mas'uliyat va ma'naviy yaqinlik asosida shakllangan kichik ijtimoiy guruhdir. Oila jamiyatning eng kichik bo'g'ini bo'lsa-da, uning ijtimoiy ahamiyati nihoyatda katta.

Oilada inson:

- ilk bor muloqot qilishni o'rganadi;
- o'zini jamiyatning bir qismi sifatida anglaydi;
- odob-axloq qoidalarini egallaydi;
- kattalarga hurmat va kichiklarga g'amxo'rlik qilishni o'rganadi;
- mehnat qilish ko'nikmasiga ega bo'ladi;
- mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishga tayyorlanadi;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'zlashtiradi.

Demak, oila shaxsni jamiyatga tayyorlovchi birinchi va eng muhim tarbiya maskanidir.

Oilaning mustahkamligi jamiyat barqarorligiga ham ta'sir ko'rsatadi. Oilalarda o'zaro hurmat, mehr-oqibat, mas'uliyat va hamjihatlik ustun bo'lsa, bunday oilalarda voyaga yetayotgan farzandlar ham ijobiy fazilatlarini egallashga moyil bo'ladilar.

### 2. Oilaviy tarbiya tushunchasi

Oilaviy tarbiya — ota-ona va boshqa oila a'zolarining bolaga kundalik hayot jarayonida ko'rsatadigan maqsadli yoki tabiiy ta'siri orqali uning shaxsiy, axloqiy, aqliy, jismoniy va ma'naviy sifatlarini shakllantirish jarayonidir.

Oilaviy tarbiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, bola oiladagi tarbiyani faqat nasihat orqali emas, balki oila a'zolarining kundalik xatti-harakatlarini kuzatish orqali ham o'zlashtiradi.

Masalan, ota-ona bir-biriga hurmat bilan munosabatda bo'lsa, farzand ham hurmat tushunchasini amaliy ravishda o'rganadi. Ota-ona mehnatsevar bo'lsa, bola mehnatning qadrini anglaydi. Uyda kitob o'qishga e'tibor berilsa, bolada ilm olishga qiziqish shakllanadi.

Shuning uchun "bola aytilgan gapdan ko'ra ko'proq ko'rganini o'rganadi" degan fikr oilaviy tarbiyada katta ahamiyatga ega.

### **3. Oilaning bola shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati**

Bola shaxsining shakllanishida oilaning ta'siri juda kuchli. Ayniqsa, bolaning dastlabki yosh davrida ota-ona va yaqinlarining munosabati uning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Oiladagi sog'lom muhit bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Mehr va e'tibor ko'rgan bola o'zini qadrlangan inson sifatida his qiladi. Bu esa uning tengdoshlari va atrofidagi boshqa insonlar bilan sog'lom munosabat o'rnatishiga yordam beradi.

Aksincha, oilada doimiy janjal, qo'pollik, befarqlik yoki e'tiborsizlik hukm sursa, bu bolaning xulq-atvori va ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu bois ota-onalar farzand oldida o'z xatti-harakatlariga alohida e'tibor berishlari zarur.

### **4. Oilada ma'naviy-axloqiy tarbiya**

Oilaviy tarbiyaning eng muhim yo'nalishlaridan biri ma'naviy-axloqiy tarbiyadir. Bola halollik, rostgo'ylik, adolat, mehribonlik, sabr-toqat, kechirimlilik, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik kabi fazilatlarni, avvalo, oilada o'rganadi.

#### ***Ota-onalar farzandlariga:***

- yolg'on gapirmaslik;
- birovning haqiga xiyonat qilmaslik;
- kattalarni hurmat qilish;
- kichiklarga yordam berish;
- muhtojlarga ko'maklashish;
- va'daga vafo qilish;
- o'z xatosini tan olish;
- kechirim so'rash va kechirish;
- odobli va xushmuomala bo'lish

kabi fazilatlarni amaliy misollar orqali o'rgatishlari lozim.

Axloqiy tarbiya faqat nasihatdan iborat bo'lmasligi kerak. Ota-onaning o'zi farzandiga namuna bo'lishi muhim.

### **5. Oilada mehnat tarbiyasi**

Mehnat tarbiyasi ham oilaviy tarbiyaning muhim qismidir. Bola yoshligidan uy ishlarida imkoniyatiga mos ravishda ishtirok etsa, unda mas'uliyat, tartiblilik va mehnatsevarlik kabi sifatlar shakllanadi.

Masalan, kichik yoshdagi bolaga o'yinchoqlarini yig'ishtirish, kiyimlarini joyiga qo'yish, gullarga suv quyish kabi oddiy vazifalarni topshirish mumkin. Kattaroq bolalar esa uy yumushlari, o'qish va boshqa vazifalarni rejalashtirishga o'rgatiladi.

Mehnat orqali bola "har bir natijaga erishish uchun harakat qilish kerak" degan tushunchani anglaydi.

### **6. Oilada aqliy tarbiyaning ahamiyati**

Bolaning aqliy rivojlanishida oilaning roli juda katta. Ota-onaning farzand bilan suhbatlashishi, uning savollariga javob berishi, kitob o'qib berishi, atrof-muhit haqidagi bilimlarini kengaytirishi bolaning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Bolaga "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Sening fikring qanday?" kabi savollar berish uning mustaqil fikrlashiga yordam beradi.

Bolaning har bir savolini e'tiborsiz qoldirmaslik kerak. Chunki bolaning savol berishi uning bilishga bo'lgan tabiiy ehtiyojidan dalolat beradi.

## 7. Oilada jismoniy tarbiya

Sog'lom avlodni tarbiyalashda jismoniy tarbiyaning ham o'rni katta. Oilada bolaning kun tartibiga, to'g'ri ovqatlanishiga, yetarli dam olishiga va jismoniy faolligiga e'tibor berish kerak.

Birgalikda sayr qilish, sport bilan shug'ullanish, ochiq havoda o'yinlar tashkil qilish bolaning jismoniy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, bolaga shaxsiy gigiyena qoidalarini o'rgatish ham oiladagi tarbiyaning muhim yo'nalishlaridan biridir.

## 8. Oilada milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish

Oila milliy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazuvchi muhim maskandir. Milliy urf-odatlar, an'analar, kattalarni hurmat qilish, mehmondo'stlik, mehr-oqibat, qo'ni-qo'shnichilik, o'zaro yordam kabi qadriyatlar bolaga, avvalo, oilada singdiriladi.

Shu bilan birga, bola umuminsoniy qadriyatlarni ham egallashi kerak. Inson huquqlarini hurmat qilish, boshqa insonlarga yaxshilik qilish, tabiatni asrash, tinchlikni qadrlash, turli insonlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish shular jumlasidandir.

## 9. Ota-onaning tarbiyadagi mas'uliyati

Farzand tarbiyasida ota va onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Tarbiya mas'uliyatini faqat maktab yoki bog'chaga yuklab qo'yish to'g'ri emas.

Ota-ona farzandining:

- ta'lim olishiga;
- bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishiga;
- do'stlari va atrofidagi muhitiga;
- internet va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishiga;
- odob-axloqiga;
- sog'lig'i va xavfsizligiga
- e'tibor qaratishi kerak.

Bunda haddan tashqari qattiqqo'llik ham, ortiqcha erkalatish ham to'g'ri natija bermaydi. Eng maqbul yo'l — mehr, talabchanlik, tushuntirish va oqilona nazoratning uyg'unligidir.

## 10. Oila, maktab va mahalla hamkorligi

Bola tarbiyasida oila, ta'lim muassasasi va mahalla o'rtasidagi hamkorlik muhim o'rin tutadi.

Maktab yoki maktabgacha ta'lim tashkiloti bolaning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirsa, oila bu bilimlarni kundalik hayotda mustahkamlashga yordam beradi. Mahalla esa jamiyatdagi ijtimoiy muhitni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Uchala tomonning hamkorligi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

Ota-onalar yig'ilishlarini muntazam tashkil etish.

-Bolaning ta'lim va tarbiyasidagi muammolarni birgalikda muhokama qilish.

-Turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazish.

-Sport va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.

-Bolalarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish.

-Ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni qo'llab-quvvatlash.

-Yoshlarni zararli odatlardan asrash bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borish.

## 11. Zamonaviy sharoitda oilaviy tarbiyaning muammolari

Bugungi kunda texnologiyalar va internetning rivojlanishi oilaviy tarbiyaga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Telefon, internet, ijtimoiy tarmoqlar va turli media vositalari bolaning dunyoqarashini kengaytirishi bilan birga, noto'g'ri foydalanilganda ayrim salbiy ta'sirlarga ham sabab bo'lishi mumkin.

Shuning uchun ota-onalar farzandining internetdan foydalanishini oqilona nazorat qilishlari, foydali va zararli axborot o'rtasidagi farqni tushuntirishlari lozim.

Bundan tashqari, ota-onalarning ish bilan bandligi, farzand bilan yetarlicha suhbatlashmasligi, oilada muloqotning kamayishi ham tarbiyaga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Bunday vaziyatlarda eng muhim vosita — farzand bilan samimiy muloqot qilishdir. Bola o'z muammolarini ota-onasiga bema'lol ayta oladigan oilada ko'plab muammolarning oldini olish mumkin.

## 12. Oilaviy tarbiyani takomillashtirish yo'llari

Oilaviy tarbiyani yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi tavsiyalarga amal qilish maqsadga muvofiq:

- oilada sog'lom psixologik muhit yaratish;
- farzand bilan muntazam suhbatlashish;
- bolaning fikrini hurmat qilish;
- uning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash;
- yaxshi xulq-atvorini rag'batlantirish;
- xato qilganda uni kamsitmasdan, to'g'ri yo'lni tushuntirish;
- oilada kitobxonlik muhitini yaratish;
- birgalikda sport va sayrlarni tashkil qilish;
- uy yumushlarida bolaning yoshiga mos mas'uliyat berish;
- internet va telefon foydalanishini nazorat qilish;
- ota-onalarning o'zlari farzandga ijobiy namuna bo'lishi;
- ta'lim muassasasi bilan muntazam hamkorlik qilish.

#### **Xulosa:**

Xulosa qilib aytganda, oila jamiyatning eng muhim va asosiy bo'g'inidir. Insonning shaxs sifatida shakllanishi, uning dunyoqarashi, axloqiy fazilatlari, jamiyatdagi xulq-atvori va ke-lajakdagi faoliyati ko'p jihatdan oilada olgan tarbiyasiga bog'liq.

Oilada mehr-muhabbat, o'zaro hurmat, ishonch, mas'uliyat va sog'lom muhit mavjud bo'lsa, bunday sharoitda tarbiyalangan farzandning barkamol inson bo'lib voyaga yetish imkoniyati yuqori bo'ladi.

Shu sababli farzand tarbiyasiga faqat shaxsiy yoki oilaviy masala sifatida emas, balki jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida qarash lozim. Sog'lom oila — sog'lom avlodning, sog'lom avlod esa farovon va barqaror jamiyatning asosidir.

Har bir ota-ona farzand tarbiyasida o'zining shaxsiy namunasini ko'rsatishi, farzandiga mehr va e'tibor berishi, uning qobiliyatlarini rivojlantirishi va mustaqil hayotga tayyorlashi zarur. Zero, bugungi oilada berilayotgan tarbiya ertangi jamiyatning qanday bo'lishini belgilab beradi.

#### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi.
3. Pedagogika bo'yicha darslik va o'quv qo'llanmalar.
4. Oila pedagogikasi va tarbiya metodikasi bo'yicha ilmiy-metodik adabiyotlar.
5. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya va oilaviy munosabatlarga oid ilmiy maqolalar.